

Marta Wrońska: *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej. Między ideą a praktyką.*
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, 252 s.,
ISBN 978-83-7996-950-0

Zainteresowanie poznawczo-naukowe, badawcze procesami starzenia się, zdrowiem, jakością życia seniorów, funkcjonowaniem człowieka starszego we współczesnej bardzo zróżnicowanej środowiskowo rzeczywistości staje się niezbędne, by prowadzić politykę społeczną odpowiadającą na aktualne potrzeby. Monografia, którą rekomenduję Czytelnikom, stanowi jeden z elementów poznawczych wzbogacających ogólną wiedzę o seniorach, jakości ich życia, obszarach edukacji, potrzebach, aktywnościach społecznych. We *Wstępie* do książki *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej. Między ideą a praktyką* jej autorka Marta Wrońska uzasadnia rozważania wokół problematyki funkcjonowania seniorów we współczesnym świecie (określanym przez Zygmunta Baumana mianem *płynnej ponowoczesności*) tym, że rozwój społeczeństwa cyfrowego/informatycznego stawia seniorów przed koniecznością podjęcia specyficznego, bo nowego rodzaju aktywności, do której nie są w pełni przygotowani.

Autorka przytacza wymowną sentencję Simone de Beauvoir: „starość jest przeznaczeniem, lecz kiedy się zabiera za nasze życie, jesteśmy zaskoczeni” (s. 7). Kontynuując tę myśl, zaznacza: „przyczyną zaskoczenia może być sytuacja społeczna, w której funkcjonuje starsza osoba – w ostatnich dekadach determinowana zwłaszcza przez błyskawicznie rozwijającą się przestrzeń medialną i pojawiające się w niej coraz nowsze technologie, a także kryzys polityczny, ekonomiczny i wreszcie trwającą od ponad roku pandemię COVID-19” (s. 7). Podejmowanie

(lub niepodejmowanie) aktywności przez ludzi starszych ma znaczenie dla jakości ich życia. Starzenie się społeczeństw jest wyzwaniem dla polityki społecznej państw, co znajduje odzwierciedlenie w dokumentach nie tylko Światowej Organizacji Zdrowia, lecz także licznych dokumentach polskich¹.

Problematyka starości od kilku już dekad stanowi obiekt zainteresowania naukowo-badawczego przedstawicielei licznych dyscyplin naukowych. Dzięki takiemu współczesnemu – wieloaspektowemu, interdyscyplinarnemu – ujęciu problematyki możliwe było skonstruowanie obrazu jakości życia w starości w rodzimych warunkach ekonomicznych i społeczno-kulturowych. Autorka, korzystając z ustaleń różnych dyscyplin naukowych, charakteryzuje kategorię „osoba starsza”, określa jakość życia osób starszych i jego społeczne uwarunkowania. Akcentuje przy tym specyfikę współczesnych stereotypów postrzegania osób starszych w społeczeństwie, między innymi jako osób chorych, zależnych od otoczenia, niepełnosprawnych, samotnych, bez perspektyw życiowych. W kontekście współczesnej popkultury, w której dominuje kult ciała, siły, urody, przedsiębiorczości, stereotypy te nabierają w życiu społecznym szczególnego znaczenia. Na wartość poznawczą publikacji wpływają odwołania do badań dotyczących stereotypów w odniesieniu do ludzi starszych, które autorka przeprowadziła wśród studentów pedagogiki (w grupie 358 osób). Wypowiedzi z tych badań przytacza w nawiązaniu do interesujących wyników analiz innych autorów (na przykład wyników badań zawartych w publikacji *Jakość życia seniorów w Polsce*²).

Warunki polityczne/ustrojowe, społeczno-kulturowe, ekonomiczne i środowiskowe, w jakich żyje człowiek, wpływają na jego ogólny dobrostan (na przykład psychospołeczny, ale też egzystencjalny), preferencje w obszarze wartości i styl życia. Warunki te i ich często nieprzewidywalna zmienność determinują niepewność losów człowieka w biegu jego życia – potwierdzenie tego wpływu odnajdujemy między

¹ Zob. m.in. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej: *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2019*. 12.11.2020. Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-rok-2019> (26.06.2021); Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej: *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność*. Pobrano z: <https://www.monitorpolski.gov.pl/M2018000116901.pdf> (26.06.2021).

² *Jakość życia osób starszych w Polsce*. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020. Pobrano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-osob-starszych-w-polsce,26,2.html> (25.06.2021).

innymi w koncepcji „społeczeństwa ryzyka” Ulricha Becka³. Analiza wymienionych warunków w różnych krajach pokazuje, że starzenie się i starość są bardzo zróżnicowane i że istnieją w tym względzie znaczące nierówności w skali globalnej, ale i w poszczególnych krajach. Zwrócenie uwagi na konteksty historycznej zmienności i kulturowych aspektów starości jest ważnym „tłem” prowadzonych przez autorkę dalszych rozważań, na przykład dotyczących jakości życia seniorów w naszym kraju. W początkach XX wieku w naukach medycznych, społecznych, humanistycznych zaproponowano nowatorskie koncepcje i modele podejścia do problemów starzenia się i starości ukierunkowane na poprawę jakości życia seniorów⁴. Szeroko rozumiana edukacja jest niekwestionowaną podstawą rozwoju indywidualnego w biografii życia oraz społeczno-ekonomicznego i kulturowego rozwoju społeczeństwa. Przedstawienie przez Martę Wrońską koncepcji starzenia się pozwala zrozumieć, że proces starzenia się i starość były i są przedmiotem zainteresowania i naukowego poznania inspirującego do refleksji.

Wartościowym uzupełnieniem prowadzonych analiz jest wskazanie obszarów aktywności seniorów. Autorka książki wiele uwagi poświęciła zagadnieniu edukacji osób starszych – zaprezentowała różne teorie i modele uczenia się dorosłych, zwróciła również uwagę na znaczenie doświadczenia w edukacji⁵. Z jednej strony doświadczenie jest elementem w procesie edukowania w zakresie uczestnictwa społecznego w biegu życia, pozwalającym seniorom budować/odkrywać swoją tożsamość/indywidualność. Z drugiej strony dzielenie się seniorów swoim doświadczeniem służy edukowaniu młodego pokolenia. W dalszej części wywodu odnajdujemy, ważny społecznie i kulturowo, akcent dotyczący instytucjonalnych możliwości wspomagania edukacji seniorów. Treść rozdziału *Pasja, profesjonalizm, kreatywność – elementem edukacji seniorów* nawiązuje do realizacji Projektu Uniwersytetu Rzeszowskiego zatytułowanego *Pasja, profesjonalizm, kreatywność – drogą rozwoju Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, którego Marta Wrońska była współautorką (co ważne, w realizację projektu zaangażowało się kilka podmiotów). Projekt ten zyskał akceptację Ministerstwa Nauki

³ U. Beck: *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Tłum. S. Cieśla. Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2002.

⁴ *Starzenie się i starość w dynamicznie zmieniającym się świecie. Czesko-polsko-słowackie studia z zakresu andragogiki i gerontologii społecznej / Stárnutí a stáří v rychle se měnícím světě. České-polsko-slovenské studie v oblasti andragogiky a sociální gerontologie*. Red. K. Walotek-Ściańska et al. Oficyna Wydawnicza „Humanitas”. Wyższa Szkoła Humanitas, Praha-Sosnowiec 2013.

⁵ Ł. Tomczyk: *Edukacja osób starszych. Seniorzy w przestrzeni nowych mediów*. Difin, Warszawa 2015.

i Szkolnictwa Wyższego. Charakterystyka różnych form edukacji seniorów i prezentacja wyników badań własnych autorki prowadzonych wśród słuchaczy (w grupie 449 osób) Uniwersytetu Trzeciego Wieku ukazują formy aktywności podejmowanych przez seniorów oraz opinie dotyczące zajęć, w których uczestniczyli (356 osób). Cytowane wypowiedzi stanowią faktograficzną egzemplifikację przeprowadzonych badań. Warto dodać, że uzupełnieniem analiz są opinie uzyskane przez autorkę w wywiadach z koordynatorami nauczania poszczególnych przedmiotów. Realizacja części projektu dotyczącej aktywizowania seniorów w obszarze edukacyjnym przyniosła zamierzone efekty.

Odwołanie się w książce do realizowanego na Uniwersytecie Rzeszowskim projektu pozwala między innymi na prezentację faktów wskazujących na zaangażowanie podmiotów środowiska lokalnego w poszukiwanie możliwości aktywizowania seniorów. Autorka przywołuje to, co Helena Radlińska, prekursorka pedagogiki społecznej w Polsce, określała jako „przetwarzanie środowiska siłami społecznymi”, „pomoc w rozwoju”, „towarzystwo społeczne”⁶. Treść zagadnień analizowanych przez Martę Wrońską nawiązuje do wymienionych idei, realizowanych w praktyce życia społecznego i w każdym okresie życia człowieka. Zwracam na to uwagę, aby podkreślić konteksty społeczne recenzowanej monografii, w mojej opinii mające znaczący wpływ na warunki i możliwości edukacyjne także seniorów.

Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej zawiera również syntetyczną charakterystykę przestrzeni medialnej, tak istotną, by wyobrazić sobie seniora „wchodzącego” w tę przestrzeń (zob. np. rys. 1 na s. 160), aktywnego i w tym obszarze. Rodzi się zatem pytanie: jakie kompetencje powinien mieć senior, aby aktywnie funkcjonować w świecie wirtualnym? W odpowiedzi na to pytanie autorka określa niezbędne kompetencje medialne i społeczne seniorów przeciwko wykluczeniu medialnemu i społecznemu (Rozdział 4.2. *Kompetencje kluczowe aktywnego seniora*). Edukacja ukierunkowana na zdobywanie wyszczególnionych kompetencji ma znaczenie dla poprawy jakości życia seniorów, zwłaszcza w obszarze komunikowania się z najbliższymi (kompetencje te nabrały szczególnego znaczenia w czasie pandemii COVID-19 i związanego z nią lockdownu), ze znajomymi i przyjaciółmi, oraz możliwości poszukiwania informacji z różnych obszarów zainteresowań. Udzielanie seniorom wsparcia edukacyjnego w dowolnym zakresie jest niezbywalnym elementem ich rozwoju i doskonalenia. Autorka, co ważne, wskazuje nie tylko korzyści, lecz także zagrożenia, na jakie mogą być

⁶ Zob. m.in. H. Radlińska: *Pedagogika społeczna*. Wstęp R. Wroczyński, A. Kamiński. Oprac. tekstu i komentarze W. Wyrobkowska-Delawska. Ossolineum, Wrocław 1961.

narażone starsze osoby korzystające z mediów elektronicznych, portale społecznościowych itd. (Rozdział 4.3. *Wirtualna złota jesień – seniorzy w sieci internetowej*).

Zagadnienie funkcjonowania seniorów w przestrzeni medialnej ma wiele aspektów i tę perspektywę wieloaspektowości przyjęła Marta Wrońska także w dalszych rozważaniach (Rozdział V. *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej – badania własne*) – wskazała na wieloobszarowość edukacji medialnej w grupie osób starszych, ale też ogólnie – wśród osób w każdym wieku. Podając definicję edukacji medialnej, zaznaczyła, iż edukacja medialna jest egzemplifikacją pedagogiki medialnej, co w mojej opinii wyraźnie wskazuje zadania tej edukacji.

Odwolanie się autorki do własnego doświadczenia jako badaczki edukacji medialnej seniorów (badania przeprowadziła w latach 2006 i 2018/2019) wzbogaca prezentowane konteksty teoretycznych analiz. Odnosi się to także do kwestii ujętych w Rozdziale 5.2. *Blogujący seniorzy*, w którym zamieszczono wyniki interesujących badań własnych autorki, prowadzonych między innymi w 2019 roku w grupie 312 respondentów – uczestników/słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W Rozdziale 5.3. *Seniorzy wobec nauczania zdalnego w dobie pandemii koronawirusa SARS-CoV2* opisane zostały możliwości wykorzystania przez seniorów internetu; wiedzę z tego zakresu przekazano słuchaczom UTW w trakcie zdalnego nauczania w trudnym okresie pandemii COVID-19 (chodzi o technologie mobilne, aplikacje, programy antywirusowe, dyski w chmurze, mobilne komunikatory).

Rekomendowana Czytelnikom monografia wpisuje się w interdyscyplinarne badania nad współczesną, zdeterminowaną ciągłymi zmianami jakością życia seniorów. Zainteresowania poznawczo-badawcze autorki ukierunkowane są na różne aspekty obecności seniora w sieci, z uwzględnieniem perspektywy edukacji medialnej. Publikacja Marty Wrońskiej wychodzi naprzeciw pilnej potrzebie organizowania różnych form (nie tylko w ramach działalności Uniwersytetów Trzeciego Wieku) dostępności tego rodzaju edukacji, ukazuje możliwości przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu (e-wykluczeniu) i społecznemu ludzi starszych. Edukacja medialna seniorów jest rodzajem wsparcia edukacyjnego, umożliwi osobom starszym nabywanie kompetencji, a dzięki temu funkcjonowanie w sieci. Korzyści edukacji medialnej seniorów są opisane w monografii.

Ponadto istotnym walorem opracowania jest nieograniczanie się przez jego autorkę do edukacji medialnej *sensu stricto*, ale dostrzeganie jej znaczenia w szerszej, społecznej i indywidualnej, perspektywie życia codziennego seniorów. Wrażliwość społeczna pozwoliła badaczce nie tylko dostrzec problemy, lecz także widzieć je w kontekście okreś-

lonych warunków społeczno-kulturowych i potrzeb, w tym przypadku seniorów. Odwołania do licznych badań naukowych, zarówno badań własnych autorki, jak i badań prowadzonych przez innych autorów (polskich i zagranicznych), stanowi dobry przykład łączenia teorii z praktyką i osobistym doświadczeniem pedagogicznym – ukazuje naukowe i społeczne uczestnictwo autorki/badaczki. Dodać należy, że każdy rozdział jest poprzedzony mottem stanowiącym ciekawe przesłanie do prowadzonych rozważań, ale i akademickich dyskusji. Obszerna, uwzględniająca także anglojęzyczne publikacje, bibliografia (s. 235–253) jest swoistym potwierdzeniem szerokiego, interdyscyplinarnego spojrzenia autorki na podjętą w monografii problematykę. Poruszone w książce zagadnienia z pewnością stanowią inspirację do dalszych badań w przedmiotowym zakresie. Ze względu na przytoczenie przykładów tak zwanych dobrych praktyk publikacja może służyć organizatorom różnych form edukacji i aktywizacji seniorów. Ponadto może być wykorzystywana w procesie kształcenia studentów pedagogiki różnych specjalności. Monografia Marty Wrońskiej zatytułowana *Funkcjonowanie seniorów w przestrzeni medialnej* z pewnością zainteresuje organizatorów, ale i słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku.

Ewa Syrek

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-9560-627X>

Bibliografia

- Beck U.: *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Tłum. S. Cieśla. Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2002.
- Jakość życia osób starszych w Polsce*. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020. Pobrano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-osob-starszych-w-polsce,26,2.html> (25.06.2021).
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej: *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za rok 2019*. 12.11.2020. Pobrano z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-polsce-za-rok-2019> (26.06.2021).
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej: *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność*. Pobrano z: <https://www.monitorpolski.gov.pl/M2018000116901.pdf> (26.06.2021).

Radlińska H.: *Pedagogika społeczna*. Wstęp R. Wroczyński, A. Kamiński. Oprac. tekstu i komentarze W. Wyrobkowa-Delawska. Ossolineum, Wrocław 1961.

Starzenie się i starość w dynamicznie zmieniającym się świecie. Czesko-polsko-słowackie studia z zakresu andragogiki i gerontologii społecznej / Stárnutí a stáří v rychle se měnícím světě. České-polsko-slovenské studie v oblasti andragogiky a sociální gerontologie. Red. K. Walotek-Ściańska et al. Oficyna Wydawnicza „Humanitas”. Wyższa Szkoła Humanitas, Praha-Sosnowiec 2013.

Tomczyk Ł.: *Edukacja osób starszych. Seniorzy w przestrzeni nowych mediów*. Difin, Warszawa 2015.